

ȘI DACĂ. REVERIE POETICĂ ȘI RECUPERAREA ABSENȚEI

ILEANA OANCEA
Universitatea de Vest din Timișoara

Cuvinte-cheie: *critică stilistică, erosul apropierei interioare, vizionarism poetic, imagine atropocosmică, „scuturarea podobelor”*

„Erotica nu deține numai însemnătatea dialectică de agent hotărâtor în traiectoria ciclului eminescian de coborâre și revenire în zona depărtării. Pe lângă această funcțiune larg vehiculată, ea mai constituie, la diferite momente, și un prilej de oprire intensivă, de adâncire a poetului în el însuși. În asemenea momente se află atinsă ceea ce am numi apropierea interioară, dimensiune pe care și-o descoperă Eminescu, după ce, asemenea lui Novalis, nu se găsisese decât din depărtare”¹. Relația *aproape-departe* (ca plasare a actului poetizării pe mari dimensiuni) stă la baza unei exegeze deosebit de subtile, din care am extras acest fragment.

Poezia *Și dacă* se poate integra pe coordonatele *apropierii*, la care se pot adăuga și alte aspecte semnificative ținând de planul formal al acestei creații, de o evidentă complexitate, lipsită însă de orice ostentație. *Și dacă* relevă efortul recuperator al poetului, înlăuntrul său, al unei absențe în ordinea realului existențial, ce devine prezență esențializată pe dimensiunea la fel de importantă a memoriei afective, activate proustian prin erotismul unei naturi în

¹ Edgar Papu, *Poezia lui Eminescu*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, Junimea, 1979, p. 94.

mișcare a cărei viață trezește și întreține fiorul erotic al unei amintiri cu aură de destin. Excesul absenței devine, oximoronic, spațiul unui anumit tip de plenitudine interioară.

Redăm textul:

*Și dacă ramuri bat în geam
Și se cutremur plopii,
E ca în minte să te am
Și-ncet să te apropii.*

*Și dacă stele bat în lac
Adâncu-i luminându-l,
E ca durerea mea s-o-mpac
Înseninându-mi gândul.*

*Și dacă norii deși se duc
De iese-n luciul luna,
E ca aminte să-mi aduc
De tine-ntotdeauna.*

Memoria afectivă, locul unde se desfășoară scenariul erotic, este provocată de mișcarea elementelor naturii tipic eminesciene într-un univers al visării în care ramurile *bat* în geam (pragul accederii la interioritate), stelele *bat* în lac, iar luna *iese* în luciul, când norii deși *se duc*; astrul nopții eminesciene, luna, profund erotizată, luminează lacul, și el cu o puternică încărcătură erotică, proiectând peisajul în imaginarul caracteristic poeziei de dragoste eminesciene. Luna, reflectată în oglinda acestuia, însoțește o iubire pierdută în ordinea realului, dar intens prezentă în actul structurării interioare a eului, o iubire care a încetat să mai doară (*durerea mea s-o-mpac/înseninându-mi gândul*).

Lacul eminescian reflectant pune o surdină realului, pregătind spațiul înseninării prin ruptura de lume a dorinței umane, mult prea umane, lume interior luminată prin transgresarea durerii. Un salt și o

rupere de nivel ontologic, o împăcare de sine, prin punerea în scenă a lumii lăuntrice esențializate într-un imaginar în care supraviețuiește eul său poetic, un *catharsis*, ca posesie de sine, aflate dincolo de eul empiric și pe care opera sa îl impune iarăși și iarăși.

O concentrare intensivă în interiorul său, o coborâre în sine, o *apropiere interioară*, acolo de unde-și trage substanța un sentiment ce există în afara obiectului sau mai degrabă ce-și construiește în absență o dăinuire specială a sentimentului erotic, ce se întâmplă în revărsarea ritmurilor unei naturi cuprinse de taina nopții, mereu ocrotitoare, a erosului la Eminescu, iată drumul construcției textuale ce ne întâmpină în acest poem.

Dincolo de rama textului, căci *și dacă* din titlu sugerează, prin conjuncția coordonatoare contextuală *și*, continuarea a ceva deja spus, iubirea pierdută a poetului care se instalează tot mai adânc ca o irealitate plină de sens, altfel spus ca amintire nepieritoare, este o prezență intensă a unei absențe care și-a estompat aura de durere, decantându-se într-o seninătate a gândului purtător al unui eros sublimat, care îl luminează lăuntric, fiindcă stelele înseși luminează adâncul lacului, un loc profund erotizat în creația eminesciană.

Adâncirea poetului în el însuși, pe dimensiunea apropierii interioare, înseamnă intrarea în sine, în esența unui eros sublimat, adânc legat de textura vieții interioare.

Primele două versuri redau spectacolul naturii selenare animate mereu de o viață secretă, în strânsă relație cu mișcarea sufletească, stare de reverie recuperatoare a unei absențe, înfiripându-se ca prezență, în pregnantă ei irealitate, trăire complexă în imaginar. Un eros special care constituie substanța prețioasă a acestei creații care asumă prin memoria afectivă, ritmurile duale ale simbiozei dintre o natură erotizată și un peisaj sufletesc, țintind spre o infuzie de sine, o sporire de existență pe dimensiunea unei durate lăuntrice, epurate de zgura concretului. Instauratoare a unui alt timp sufletesc, această creație de o transparență de cristal ne oferă întreaga încărcătură de noblețe și de taină a iubirii eminesciene, scrutare a propriei ființe pe dimensiunea devenirii interioare în ceea ce are ea adânc, inefabil și esențial.

„Oglindirea acvatică², derealizare a naturii prin oglindire și *adâncul* care se deschide cheamă adâncul trăirii spre înseninare și pace. Imensa oglindă a lumii în care stelele și luna sunt elemente de susținere a *imaginii vizionare* propuse în text este asumată ca subiect al acțiunii cosmice omniprezente. Ea este menită să eternizeze, prin sublimare, o trăire erotică al cărei fundal de suferință se luminează odată cu luminarea lacului de către aștrii nopții. Nu întâmplător strofa mediană acumulează secvențele *â+n* (vocală închisă + nazală), caracteristice unui regim poetic disforic, ca în fragmentele: *adâncul, luminându-l, înseninându-mi, gândul*. În punctul central al textului apar aglomerări de secvențe muzicale tipic eminesciene, sporind regimul elegiac al poeziei.

Eul risipit printre elementele naturii își regăsește, în luminișul amintirii, ca o împăcare, armonia originară. Ea este posibilă ca o stare de purificare în absolutul întemeietor al sinelui: memoria afectică, teoretizată de filosofia și literatura modernă a secolului XX (la Bergson și Marcel Proust, de exemplu). Această poezie ilustrează, în plan mai general, însăși starea de reverie poetică, stare a eului profund. Ea trimite, din interiorul liricii românești la acest nou concept poetic al secolului XX, fundamentat de G. Bachelard. Mișcarea naturii pune o surdină patimii erotice, înălțând-o dincolo de timp, în timpul fără de timp al naturii.

În faza de maturitate a operei, dominată de o viziune tragică asupra vieții, Eminescu înlocuiește figurile de stil, libere să se atașeze de orice substantiv ca suport al lumii evocate în text, cu figurile complexe de natură gramaticală, deosebit de constrângătoare și care orientează procesul semiotic înspre text, nu în afara lui.

Verbele redau acțiuni venind dinspre natură, dar și dinspre eul liric. Având o dublă proveniență, acțiunile se intercondiționează în planul de adâncime a ideii poetice, ceea ce subliniază dialogul întemeietor al Ființei, bazat pe fuziunea dintre *Anthropos* și *Cosmos*. Trăirea în imaginarul amintirii, ca posesie de sine, trimite la ritmurile

² Analiza care urmează trimite la Ileana Oancea, *Posesia lumii prin limbaj la Mihai Eminescu*, în *Ion Coteanu. In memoriam*, Craiova, Editura Universitaria, 2000, p. 280-286.

naturii selenare, care se întâmplă aici pentru ca reveria cu substrat ontologic să aibă loc.

Cele două brațe ale strofei (versurile 1-2 și versurile 3-4) sunt susținute de verbul *a fi*, centrul unei propoziții care permite oglindirea antropocosmică. Contrăgând textul, fenomenul este evident. Astfel rescris, obținem: bătaia în geam a ramurilor și cutremurarea plopilor se întâmplă pentru ca să te am în minte și-nct să te apropii. Avem deci două subiective, o regentă insuficientă și două subordonate finale care valorizează în plan poetic asumarea în amintire a unui eveniment existențial cu aură de destin, din moment ce întreaga natură îl întemeiază.

Mai mult chiar decât o simbioză, tot ce animă natura țintește spre regăsirea sinelui profund prin trăirea erotică. Erotizarea naturii dă finalitate mișcărilor acesteia care se fac întru percepția intensificată a erosului, promovat ca principiu universal al mișcării. Bătaia ramurilor în geam, cutremurul plopilor creează și întrețin actul de recuperare imaginară a iubitei. Nuanța iterativă introdusă de construcția *și dacă* (promovată și ca titlu al poemului) face ca fluxul dionisiac ale memorării să se întâmple ori de câte ori natura își etalează viața ei adâncă, tradusă în ritmurile care o circumscriu.

«Scuturarea podoabelor», altfel spus renunțarea la convenționalul figurilor semantice devitalizate din poezia pașoptistă, se asociază, desigur, esențializării lirice, cum remarcase Tudor Vianu, dar ea este însoțită de o profundă schimbare a sensului poetizării, astfel încât forma de neatins a poemului devine chiar sensul său, un sens creat de text și dependent de acesta. Fără luarea în considerare a acestui fenomen, înțelegerea «revoluției» poetice eminesciene rămâne incompletă.

Revenind la text, simetria gramaticală este construită pe repetarea tiparului sintactic de-a lungul întregului poem. Verbul *e* (al existenței, al ființării) este locul unei transsubstanțieri care se întâmplă dinspre cosmos spre anthropos. Figurile de gramatică deschid astfel un traseu al asumării lumii prin limbaj cu mult mai subtil decât în poezia tradițională. Ele susțin caracterul vizionar al imaginii anthropocosmice create de text.

Dialogul de totdeauna dinspre natură și ființa umană, propriu poeziei, nu mai este susținut de privirea, fie și extatică, a poetului, într-un limbaj al seducției, printr-o retorică stereotipă și repetitivă, atât de caracteristică liricii epocii, ci el își afirmă un fundament ontologic. Poetizarea lasă locul unei arhitecturi a sensului înscrise în formele canonice ale poemului, și nu în desfășurarea, uneori facilă, a figurilor semantice”³.

Absența ca prezență pe dimensiunea apropierei interioare contribuie la o conturare mai complexă a eroticii eminesciene iar critica stilistică este cea care poate conduce exegeza spre surprinderea a ceea ce Leo Spitzer numea „etimonul spiritual” al creației.

Bibliografie

- Oancea, Ileana, *Semiostilistica. Unele repere*, Timișoara, Excelsior, 1998.
Oancea, Ileana, *Posesia lumii prin limbaj la Mihai Eminescu*, în *Ion Coteanu. In memoriam*, Craiova, Editura Universitaria, 2000, p. 280-286.
Papă, Edgar, *Poezia lui Eminescu*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, Junimea, 1979.
Vianu, Tudor, *Despre stil și artă literară*. Cuvânt omagial de acad. Al. Philippide. Ediție îngrijită și prefață de Marin Bucur, București, Editura Tineretului, 1965.

ȘI DACĂ. POETIC REVERY AND THE RECOVERY OF THE ABSENCE

(Abstract)

Keywords: *stylistic criticism, the eros as an interior approach, poetic visionarism, anthropocosmic image, the removing of the adornments*

The stylistic analyses of the poem *Și dacă* exhibits a particular hypostasis of love, the absence as a presence, through the means of interior approach, highlighting the complexity of Eminescu's poetry.

³ Vezi Ileana Oancea, *op. cit.*, p. 281-282, *passim*.